

УДК 159.922:291.68

Н. В. Гуз, магістрантка

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
кафедра експериментальної та диференціальної психології
e-mail: marvel_hope@mail.ru

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ЗАЛУЧЕННЯ Й УТРИМАННЯ АДЕПТІВ РЕЛІГІЙНИХ СЕКТ

У даній статті розкривається поняття релігійного сектантства, а так само проводиться аналіз використовуваних психологічних методик, які застосовуються в релігійних сектах для залучення й утримання adeptів. Окрім того, сформульовані заходи спрямовані на вилучення adeptа з секти, які використовують психологи та сектоведи.

Ключові слова: релігійна секта, деструктивний культ, психологічні методи, маніпуляція свідомістю, вербування, психологічний тиск, залежність.

Проблема суспільства: перехід до нових форм державного керування в Україні виявив суперечливість правової бази, що регулює державно-релігійні відносини. Безмежна свобода совісті й релігійних організацій, закріплена в законодавстві, породила ситуацію, якою скористалися різні деструктивні релігійні утвори, секти. Їхня діяльність настільки широко розгорнулася на території України, що тепер необхідно розглядати проблему негативного впливу таких груп на життя й здоров'я громадян і суспільства, а в цілому — на безпеку держави.

Ціль роботи: аналіз і класифікація психологічних методів, використовуваних у релігійних сектах, що дає можливість більш ефективно проводити корекційну й реабілітаційну роботу на виході adeptа із секти.

Завдання: 1. Проаналізувати поняття сектантства і його негативний вплив на особистість. 2. Проаналізувати психологічні технології залучення й утримання adeptів у секті. 3. Сформулювати методи, спрямовані на вихід і корекцію сектантів.

Тоталітарні секти в Україні, що культивують асоціальність, які заперечують конституційні обов'язки, піддають ризику моральне, психічне й фізичне здоров'я громадян, являють собою серйозну загрозу державі й суспільству.

Наша країна традиційно багатоконфесійна, усю її історію люди, що сповідують різні релігії, жили пліч-о-пліч один з одним, з повагою ставлячись до права сусіда вірувати по-своєму, вільно й свідомо вибирати свої релігійні переконання. Але саме цього права прагнуть позбавити людину тоталітарні секти [1].

Що ж таке тоталітарна секта? Поняття "секта" ще не має чіткого наукового визначення в соціології й психології, хоча в міжнародній практиці зустрічається досить часто для того, щоб уважатися цілком устояним юридичним терміном. У соціальному аспекті сектою можна назвати організацію або групу осіб, що замкнули у своїх вузьких інтересах (у тому числі й культових), що не збігаються з інтересами суспільства, що прямо суперечать їм [2].

У психологічному аспекті тоталітарна секта, або деструктивний культ, — це авторитарна ієрархічна організація (релігійна, філософська, політична,

психотерапевтична, освітня, комерційна та ін.), що практикує облудне вербування й контроль свідомості своїх послідовників, що будується навколо харизматичного лідера, що й використовує у своїй діяльності різні психотехніки в комбінації з гіпнозом, впливом, що викликає психологічну дестабілізацію особистості, що відключає критичне мислення (що вводить людину в змінений стан свідомості), що здійснює загальний (тотальний) контроль над усіма без винятку сторонами життя адепта, складова практики, правила поведінки, норми спілкування і т. д., що суперечать нормам етики й моралі, прийнятим у суспільстві.

Ціль обернення в деструктивних культах полягає в тому, щоб той, кого вербують, безумовно, прийняв вірування, практику й характерні риси особистості, запропоновані групою. Успішне обернення часто супроводжується радикальною зміною залучених, коли вони приймають на себе ідеальну культову особистість. Разючий розрив з минулим може спочатку викликати потужні стреси в обернених. Хоча специфічні засоби можуть варіюватися від групи до групи, існує ряд загальних тактичних прийомів, використовуваних деструктивними кльцями, щоб добитися залучення. Деякі з них включають наступні:

1. Контроль часу й діяльності (поведінки), тобто підпорядкування потенційних перетворених розрахованому строгому часовому графіку, у межах якого кожний момент пов'язаний з фізично й емоційно напруженою діяльністю. Такий графік може включати: лекційний марафон, тривалі засідання — зустрічі групи, інтенсивні консультації один на один, довільні танці або енергійні види спорту, гіпнотичні вправи, створення виразних зорових образів (візуалізація), медитацію, монотонний спів, жаркі молитовні збори, недостатні сон і їжу. У результаті: знижені психологічний захист і увага, фізичне й емоційне виснаження, ослаблена здатність критично оцінювати групу, трансopodobні стани, які часто є відволікаючими й роблять людину найвищою мірою, що піддаються впливу [3].

2. Інформаційний контроль: запобігає критичній оцінці культу, підтримує неінформований стан, що виникають у суб'єкта [4].

3. Маніпуляція. «Маніпуляція — це вид психологічного впливу, мистецьке виконання якого веде до схованого порушення в іншій людині намірів, що не збігаються з його актуально існуючими бажаннями» [5].

Це може бути здійснене шляхом приписування нових і додаткових значень звичайним словам. Додаткова тактика включає: використання особливого словникового запасу, наприклад, штучних слів і фраз; уведення іноземної мови в розмову й спів; прагнення відбити бажання до відверненої розмови про некультурну діяльність, інтереси й ідеї; обмеження вираження особистих думок і почуттів про своє минуле й майбутнє.

4. Тактика «промивання мізків». Наприклад, багато культів позбавляються від сумнівів, критики й питань адептів твердженнями: «Усе стане ясно згодом» [6].

5. Навчання методикам, що викликають транс. Воно може містити в собі: медитацію, монотонний спів, самогіпноз, створення яскравих уявних образів (візуалізація) і контрольовані дихальні вправи (що призводять до збіднення або перенасичення крові киснем, що й змінюють процес мозкової діяльності). У деяких особливо вразливих людей застосування подібних методик може призвести до психічних зривів.

6. Сповідальні сесії, під час яких адептів примушують видавати особисту інформацію про минулі й справжні провини й гріхи, реальні або уявлені.

7. Груповий тиск, тобто пропозиція позитивного підкріплення, такого як схвалення, прихильність або підвищений статус, коли adeptи погоджуються із цілями групи [7].

Техніки, використовувані в релігійних сектах, різноманітні. В основному дані техніки використовуються при залученні нового члена в громаду і для подальшого його утримання. Більшість із них спрямовані на контроль і маніпуляцію свідомості нового adeptа, що здійснюється за допомогою нав'язування певного навчання, контролю над розумовою діяльністю й психічного насильства. Подібні техніки приводять до руйнування особистості на всіх рівнях існування людини.

У фізичному плані — неповноцінне харчування, недостатній сон, напружена щоденна робота зі служіння й вивчення численних матеріалів секти. У психічному плані — людина втрачає здатність до критичного судження про навколишню дійсність, спотворюється свідомість людини стосовно громадсько-корисної праці, сімейних і родинних обов'язків. У розумовому плані — відбувається збідніння всіх галузей знань, що не мають відносини до віровчення секти, втрата професійних навичок і прагнення до навчання, одержання спеціальності, що приводить до руйнування інтелекту людини. У соціальному плані — з'являється ворожість до всіх осіб, що не є членами секти, і до всієї системи функціонування суспільства й держави.

Подібні зміни приводять до руйнування особистості adeptа, роблять його психіку зручним «плацдармом» для здійснення цілей керівництва секти.

У силу того, що велика різноманітність сект привела до масового збільшення асортиментів усіляких технік і маніпуляцій, нижче перераховані основні техніки, використовувані в релігійних сектах:

1. По характеру лідерства:

- а) проголошення божественності й виняткової мудрості й духовності — «богообранника», вимога беззаперечної згоди із владою й привілеєм;
- б) повне підпорядкування керівництву (лідерам), навіть якщо воно робить серйозні зміни в ідеології, у доктрині — послідовники повинні пристосувати свої погляди, демонструючи, таким чином, повну відданість керівництву (лідерам);
- в) суворий обов'язок наслідувати лідерів, заборона незалежного мислення;
- г) приховання кримінальних історій, обманів у навчанні й діяльності.

2. По характеру й структурі доктрини:

- а) наявність «внутрішньої» доктрини — тільки для використання усередині культу і «зовнішньої» — фасадної або чисто рекламної для зовнішнього оточення;
- б) формулювання переконання, що ціль виправдовує засіб, тобто будь-яка дія прийнятна остільки, оскільки воно сприяє досягненню цілей групи;
- в) індоктринація тоталітарного світогляду — синдром МИ—ВОНИ, що призводить до переваги групових цілей над індивідуальними, до виправдання аморальної поведінки при претензії на добро;
- г) навіювання того, що вірування групи представляють абсолютну істину й вони вище світового закону;
- д) членство в групі (у громаді) дає доступ до особливих сил і привілеїв.

3. По характеру створення й підтримки членства в групі:

- а) активне й пасивне вербування, що включає в себе різноманітні методи обману, у тому числі агітацію й збір засобів при приховуваних цілях і використанні технік контролю свідомості;

- б) використання різних видів маніпуляції;
 - створення атмосфери таємності й елітарності;
 - проведення ритуалів присвяти, що включають запобіжні заходи;
 - підтримка почуття винятковості;
 - підтримка почуття страху й провини;
- в) використання технік контролю свідомості;
 - провокування в особистості емоційних піків і спадів;
 - створення ситуації відчуження, відділення від родини, друзів і суспільства;
 - зміна в цінностях і заміщення культом як їхньою новою родиною;
 - наявність фактів поступових або різких особистісних змін, не з'ясованих тільки самостійною активністю даної людини;
- г) навіювання, що почуття вище думок — емоції, відчуття, інтуїція заслуговують більшої довіри, ніж раціональні умовиводи, постійне маніпулювання почуттями рядових учасників з боку лідерів і інших членів культу;
- д) розрив зв'язків з минулим — з родиною, із друзями, минулими життєвими цілями й інтересами; зміна в цілому в тимчасовій орієнтації — щастя обіцяється тільки через гарну зовнішню поведінку відповідно до того, як воно нав'язується групою;
- е) постійний наклеп на критичне мислення — раціональне мислення й розмова діяльність розглядаються як щось далеке для члена культу;
- ж) обмеження волі виходу з культу за допомогою впливу різних страхів «за відступництво», психологічна й фізична ізоляція від члена групи, що бажає вийти з культу;
- з) створення прямої і прихованої залежності (психологічної, фізичної й фінансової), а також експлуатація члена культу його лідерами.

Дані техніки в різних їхніх варіаціях і комбінаціях використовуються керівництвом секти у двох основних напрямках: залучення й закріплення адепта в секті.

При залученні в секти застосовуються такі методи:

- Психологічний тиск. Погроза надприродним покаранням. Провокування почуття провини, сорому, жалю (маніпулюючи образами гріха, гордині, жалості).
- Активне підкріплення. Яскраве схвалення потрібних суджень, учинків — і осуд небажаних. «Бомбардування любов'ю». Передбачення реакцій, «читання думок», незвичайна переконливість можуть досягатися методами НЛП. Фокуси. Демонстрація незвичайної проникливості, здатності зціляти, пророкувати майбутнє, управляти подіями. Звичайно за рахунок сфабрикованих «чудес» або технічних засобів.
- Використання обтічних, універсальних формул («є у вас один гріх...», «буде одна зустріч, вона поверне всю долю...»), які слухач сам додумує, наділяє значущістю, особливим змістом.
- Введення в трансоподібні стани свідомості (відчувається заціпеніння, розслаблення, зміни емоцій, потік образів). Приймання впливу, що призводить до некритичного сприйняття інформації. Можливо, із застосуванням психоактивних препаратів (алкоголь, галюциногени й ін.).
- Стимуляція індивідуальної тяги до містицизму. Багато з людей випробовують особливе чуття до процесів «тонкого миру», благоговіння перед потойбічним світом [8].

Для закріплення перебування в секті застосовуються інші методи:

- Психологічне поневолення. Придушення волі.
- Вироблення залежності: психологічної, наркотичної. Створення ефекту «родини», «родинних душ» — штучного споріднення, від якого не можна відмовитися.
- Обтяження матеріальними боргами, вимогою «відпрацювання» і т. д.
- Втягування в кримінальні дії — «пов'язанність».
- Застосування сили (затримка, позбавлення волі, тілесні покарання і т. д.).
- «Назад дороги немає». Доказ необоротності переходу за якусь грань. Таким «переходом» може бути обряд ініціації, позбавлення власності, сексуальне насильство.
- Ілюзія причетності до великих таємниць, обіцянка розкриття ще більш значних знань.
- Завищення самооцінки, підкреслення власної значимості. У своєму роді вироблення «манії величності».
- Створення ефекту кар'єри, витратного сходження по сходах удосконалювання, кинути яке шкода [9].

Такі психологічні техніки, застосовувані в релігійних сектах. Нижчеперераховані приймання й техніки, використовуювані психологами й консультантами в роботі із сектантами, спрямовані на корекцію й реабілітацію:

1. Аналіз особливостей конкретної секти, збір повної інформації, вивчення словника й основних положень секти.
2. Налагодження емоційних зв'язків з родиною й людьми, які до його вступу в секту мали для нього значимість.
3. Формування критичного мислення.
4. Повернення сектанта до нового вибору своїх дій, але вже з позиції інформованого про секту.
5. Проведення бесід із представником традиційної конфесії [10].

Висновки

Як бачимо, різноманітність сектантських заходів значно ширша, ніж психологічні техніки психологів та сектоведів. І справа не тільки в тому, що ламати, у тому числі й психіку, набагато складніше, чим створювати або виправляти її, але й у тому, що у питаннях віри має право будь-який людський вибір, заснований на приязні до віри, знанні про неї, шанування її законів і догматів. Недоговоренність, незнання дійсного стану справ у релігійних сектах, роблять її мережі ще міцнішими, а корекційну роботу, проведenu психологом, ще сутужнішою.

Література

1. Оваденко И. В. Государство и религиозные организации: тоталитарные секты в Украине // www.religiya.ru
2. Хвьяля-Олинтер А. Н. О проекте федерального закона «О свободе совести и вероисповеданий, религиозной безопасности и деятельности тоталитарных сект» // Миссионерское обозрение. — 1997. — № 3 (17). — С. 10—13.
3. Волков Е. Н. Экспертно-справочная информация о феномене скрытого психологического насилия, выражающегося в целенаправленном установлении отдельным лицом или группой лиц незаконного контроля над сознанием и жизнью других личностей без их добровольного и осознанного согласия. — Н. Новгород, 1996.

4. Чамберс У. В. и др. Шкала группового психологического насилия // Журнал практического психолога. — 2000. — № 1—2. — С. 132—133.
5. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. — М., 1997.
6. Джош Макдауэлл, Дон Стюарт. Обманщики. Во что верят приверженцы культов. Как они заманивают последователей. — М., 1993.
7. Уолтер Мартин. Царство культов. — СПб. Логос. СПб., 1992. — 350 с.
8. Чалдини Р. Психология влияния. — СПб.: Питер Ком, 1999.
9. Парсонс Т. О структуре социального действия. — М., 2000.
10. Исцеление от культов: помощь жертвам психологического и духовного насилия / Под ред. Майкла Д. Лангоуни. Пер. с англ. — Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет им. Н. И. Лобачевского. Волков Е. Н., Волкова И. Н.

Подяка

Автор висловлює свою щиру подяку доцентів, кандидатів психологічних наук Крюковой Марині Анатоліївні за постановку задачі, визначення напрямку досліджень і написанні статті.

Н. В. Гуз, магістрантка

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ И СОДЕРЖАНИЯ АДЕПТОВ РЕЛИГИОЗНЫХ СЕКТ

Резюме

В данной статье раскрывается понятие религиозного сектантства, а так же проводится анализ используемых психологических методик, которые применяются в религиозных сектах для привлечения и содержания адептов. Кроме того, сформулированы мероприятия направленные на исключение адепта из секты, которые используют психологи и сектоведы.

Ключевые слова: религиозная секта, деструктивный культ, психологические методы, манипуляция сознанием, вербовка, психологическое давление, зависимость.

N. V. Guz, the student of the fifth year

Odessa national university of I. I. Mechnikov

PSYCHOLOGICAL METHODS OF INVOLVING AND DEDUCTION OF ADHERENTS OF RELIGIOUS SECTS

Summary

In given article the concept of religious sectarianism and as the analysis of used psychological techniques which are applied in religious sects to involving and deduction of adherents is carried out reveals. Psychological technicians are besides formulated and measures which psychologists for work with sectarians use.

Key words: religious sect, a destructive cult, psychological methods, manipulation with consciousness, recruitment, psychological pressure, dependence.